

УДК: 72-711.4 (477.63)

DOI: 10.30838/J.BPSACEA.2312.251022.80.895

ІННОВАЦІЙНІ ВЕКТОРИ ТВОРЧОСТІ НАРОДНОГО АРХІТЕКТОРА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ВЕСНІНА

ПОДОЛИННИЙ С. І.^{1*}, *ст. викл.*,
КАПЛЕНКО Д. Д.², *студ.*

^{1*} Кафедра архітектурного проектування та містобудування, Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, вул. Архітектора Олега Петрова, 24-а, 49600, Дніпро, Україна, тел. +38 (067) 5398679, e-mail: podolynnyi.serhii@pgasa.dp.ua, ORCID ID: 0000-0001-6073-2391

² Архітектурний факультет, Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, вул. Архітектора Олега Петрова, 24-а, 49600, Дніпро, Україна, тел. +38 (095) 6847017, e-mail: g1rk1na89@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6034-9373

Анотація. Багатогранна творча діяльність народного архітектора України Володимира Івановича Весніна гідна того, щоб бути систематизованою та широко презентованою. Яскравим та результативним вектором спадку В. І. Весніна стали його інноваційні проєктні пошуки. Будівлі Обласного суду (зараз Апеляційний суд Дніпропетровської області), Річкового вокзалу та Центрального автовокзалу – наочні приклади новітніх для свого часу архітектурно-містобудівних рішень. **Мета статті:** – дослідити інноваційні вектори творчості народного архітектора України В. І. Весніна. **Завдання** – виділити найбільш яскраві з об'єктів майстерні В. І. Весніна, що мають інноваційні риси. Дати характеристику окремим векторам інноваційного пошуку. Сформувати ілюстративний та сутнісний матеріал для доповнення відповідних лекцій навчальних дисциплін архітектурного факультету ПДАБА. **Висновки** 1. Серед найбільш значущих для міста архітектурних задумів та проєктів майстерні В. І. Весніна, що мають інноваційні риси, слід виділити: Центральний автовокзал, Річковий вокзал та будівлю Обласного суду. 2. У творчому доробку В. І. Весніна можна виокремити такі головні напрями інноваційного пошуку: ідеологічний: спирається на принципи формування громадянського суспільства демократичної вільної держави; стилістичний: амбівертність у підходах до формування стилістичних характеристик архітектурних об'єктів; містобудівний: гармонійна взаємодія нових будівель з навколишнім архітектурним контекстом і природною основою; композиційний: кінцевий продукт архітектурно-містобудівної діяльності – архітектурний ансамбль. Ілюстративний та сутнісний матеріал статті може бути використаний для доповнення відповідних лекційних курсів теоретичних навчальних дисциплін архітектурного факультету Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Ключові слова: архітектура; містобудування; інноваційні проєкти; автовокзал; річковий вокзал

INNOVATIVE VECTORS IN THE CREATIVITY OF VOLODYMYR VESNIN, PEOPLE'S ARCHITECT OF UKRAINE

PODOLYNNYI S.I.^{1*}, *Senior Lect.*,
KAPLENKO D.D.², *Stud.*

^{1*} Department of Architectural Design and Urban Planning, Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and, 24-a, Architect Oleg Petrov Str., Dnipro, 49600, Ukraine, tel. +38 (067) 539-86-79, e-mail: podolynnyi.serhii@pgasa.dp.ua, ORCID ID: 0000-0001-6073-2391

² Faculty of Architecture, Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, 24-a, Architect Oleg Petrov Str., Dnipro, 49600, Ukraine, tel. +38 (095) 684-70-17, e-mail: g1rk1na89@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6034-9373

Abstract. The multifaceted creative activity of the People's Architect of Ukraine Volodymyr Ivanovich Vesnin deserves to be systematized and widely presented. A bright and effective vector of V.I. Vesnin's legacy is his innovative design research. The buildings of the Regional Court (now the Court of Appeal of the Dnipropetrovsk Region), the River Station and the Central Bus Station are vivid examples of the newest architectural and urban planning solutions for their time. **The purpose of the article:** to explore the innovative vectors of V.I. Vesnin's creativity. **Tasks:** To highlight the most striking objects of V.I. Vesnin's workshop, which have innovative features. To characterize individual vectors of innovative research. To create illustrative and essential material to supplement the relevant lectures for the academic disciplines at the Faculty of Architecture in PSACEA. **Conclusions.** 1. Among the most significant architectural ideas and projects of Vesnin's workshop with innovative features for the city are: The Central Bus Station, the River Station and the Regional Court. 2. In the creative legacy of V.I. Vesnin, the following

main directions of innovative research can be distinguished: ideological: based on the principles of civil society formation in a democratic free state; stylistic: ambivalence in approaches to the formation for stylistic characteristics of architectural objects; urban planning: harmonious interaction of new buildings with the surrounding architectural context and natural basis; composite: the final product of architectural and urban planning activity – an architectural ensemble. The illustrative and substantive material of the article can be used to supplement the relevant lecture courses of the theoretical academic disciplines at the Faculty of Architecture in the Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture.

Keywords: *architecture; urban planning; innovative projects; bus station; river station*

Постановка проблеми. Зараз наша країна переживає скрутний, кризовий період. Перспективи її виживання передбачають корінні зміни у всіх сферах діяльності. Необхідність прийняття інноваційних принципів розвитку України зумовлює неминучу перебудову архітектурно-містобудівельної галузі. Переосмислення досвіду інноваційних рішень, які вже має наша країна, – це одна з головних ланок процесу перебудови.

Серед низки таких переломних моментів в архітектурно-будівельній діяльності є період, безпосередньо пов'язаний з м. Дніпро. Мова йде про перетворення в архітектурі міста у 1970–1980 роках. Одним із фрагментів цих процесів була творчість Володимира Івановича Весніна (людини, яка внесла у діяльність архітектурної спільноти міста могутню хвилю інноваційних для свого часу архітектурних рішень). Такі об'єкти як Річковий вокзал, Центральний автовокзал, Обласний суд і зараз дивують сміливістю та оригінальністю архітектурних рішень. Але наукових досліджень, або навіть будь-якої інформації, що висвітлює професійну творчість видатного архітектора, дуже мало.

Так, незважаючи на те, що з моменту відкриття Центрального автовокзалу у м. Дніпро минуло майже 30 років, на єдиному сайті автовокзалу «Дніпро», де вказана інформація про архітектора видатної споруди, його ім'я написано з помилкою: «Автовокзал «Дніпро». Побудований в 1993 році. Центральний автовокзал Дніпра спроектував архітектор *Василь Веснін*» [1], а на сайті «Архітектура Дніпра» інформація про цей об'єкт взагалі обмежується одним реченням: «Автовокзал — закінчено у 1993 р.» [2].

Такі помилки або відсутність інформації про архітекторів – це результат фрагментарності досліджень творчості українських архітекторів другої половини ХХ століття. І це характерне явище для України. Є лише поодинокі праці, як, наприклад, дослідження творчості Леоніда Сергійовича Супоніна [7] та первинна систематизація творчого доробку майстрів архітектури в наукових розробках студентських дипломних проєктів [6].

Від нестачі такої інформації страждають лекційні навчальні дисципліни архітектурних факультетів, які обов'язково повинні включати ілюстративний та теоретичний матеріал щодо творчості усіх провідних архітекторів України [9].

Саме тому дослідження професійної творчості архітектора В. І. Весніна стало актуальним і заслуговує неабиякої уваги.

Аналіз публікацій. Становлення та творчий шлях В. І. Весніна досліджені мало. До матеріалів суто інформаційного характеру можна віднести короткий нарис у книзі «Днепропетровск. Архитекторы» [3, с. 162–163], згадки видатних об'єктів із підтвердженням авторства у книзі Л. Н. Кузикова, С. Н. Антонова (2009): «Екатеринослав – Днепропетровск. Архитектура и архитекторы» [4] та декілька принтів газетних статей.

Частково біографічні дані та перелік малої частки творчого доробку наведені у матеріалах особистої справи з архіву Дніпропетровської обласної організації Національної спілки архітекторів України.

До джерел більш суб'єктивного характеру можна віднести відеоінтерв'ю, яке взяв у В. Весніна архітектор Єгор Шулик для Архітектурного центра Відня у 2012 році [5].

У доступних закордонних джерелах посилань на творчість або проекти В. І. Весніна не знайдено. До джерел, які можуть слугувати методичною та теоретичною основою дослідження, можна віднести праці Б. С. Черкеса (2006) та В. Р. Раннєва (1987) [8; 10].

Таким чином, головним джерелом осмислення діяльності В. І. Весніна став аналіз проектних пропозицій, що залишилися не здійсненими, та тих, що втілені в життя, а також їх проектне буття. Ця робота спирається лише на аналіз побудованих споруд.

Мета статті – дослідити інноваційні вектори творчості народного архітектора України В. І. Весніна.

Завдання

1. Виділити найбільш яскраві з об'єктів майстерні В. І. Весніна, що мають інноваційні риси.

2. Дати характеристику окремим векторам інноваційного пошуку.

3. Сформувати ілюстративний та сутнісний матеріал для доповнення відповідних лекцій навчальних дисциплін архітектурного факультету ПДАБА.

Рис. 1. Народний архітектор України : Веснін Володимир Іванович (22.03.1942–5.05.2015)

Виклад матеріалу. Володимир Іванович Веснін (рис. 1) народився на Алтаї, де закінчив архітектурний факультет

Новосибірського інженерно-будівельного інституту. У 1973 році він прийняв пропозицію працювати у м. Дніпропетровськ, де і відбувся як яскрава творча особистість. За наполегливу працю у 1992 році архітектор удостоєний звання заслуженого архітектора України, а у 2009 році – звання народного архітектора України.

У той час домінуючим стилістичним напрямом у місті був пізній модернізм. Його філософія відповідала настроям у суспільстві та економічним можливостям. Різноманітні промислові підприємства на чолі з флагманом Південмашем надавали міцний фундамент для архітектурно-містобудівної діяльності. За дуже короткий період В. І. Веснін стає безумовним лідером проектної майстерні ДПП Дніпроцивіль-проект.

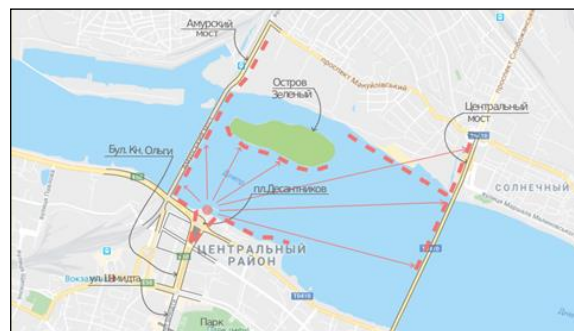

Рис. 2. Розташування річкового порту на місцевості

Уже в перших проектах цієї майстерні були помітні відмінності від того, що пропонували його колеги. Перш за все, це дуже прискіпливе ставлення до містобудівного аспекту проектних рішень. Особливості архітектурного контексту стають важливішим фактором функціональних, конструктивних та образно-художніх характеристик об'єкта.

Найяскравіший приклад – будівля **Річкового порту** в м. Дніпро (рис. 2, 3). Це не просто об'єкт мережі річкового водного транспорту. Це яскравий архітектурний об'єкт, який завершує важливу містобудівну поперечну вісь міста. Вона йде з глибинних територій міста до її головного елемента – річки Дніпро.

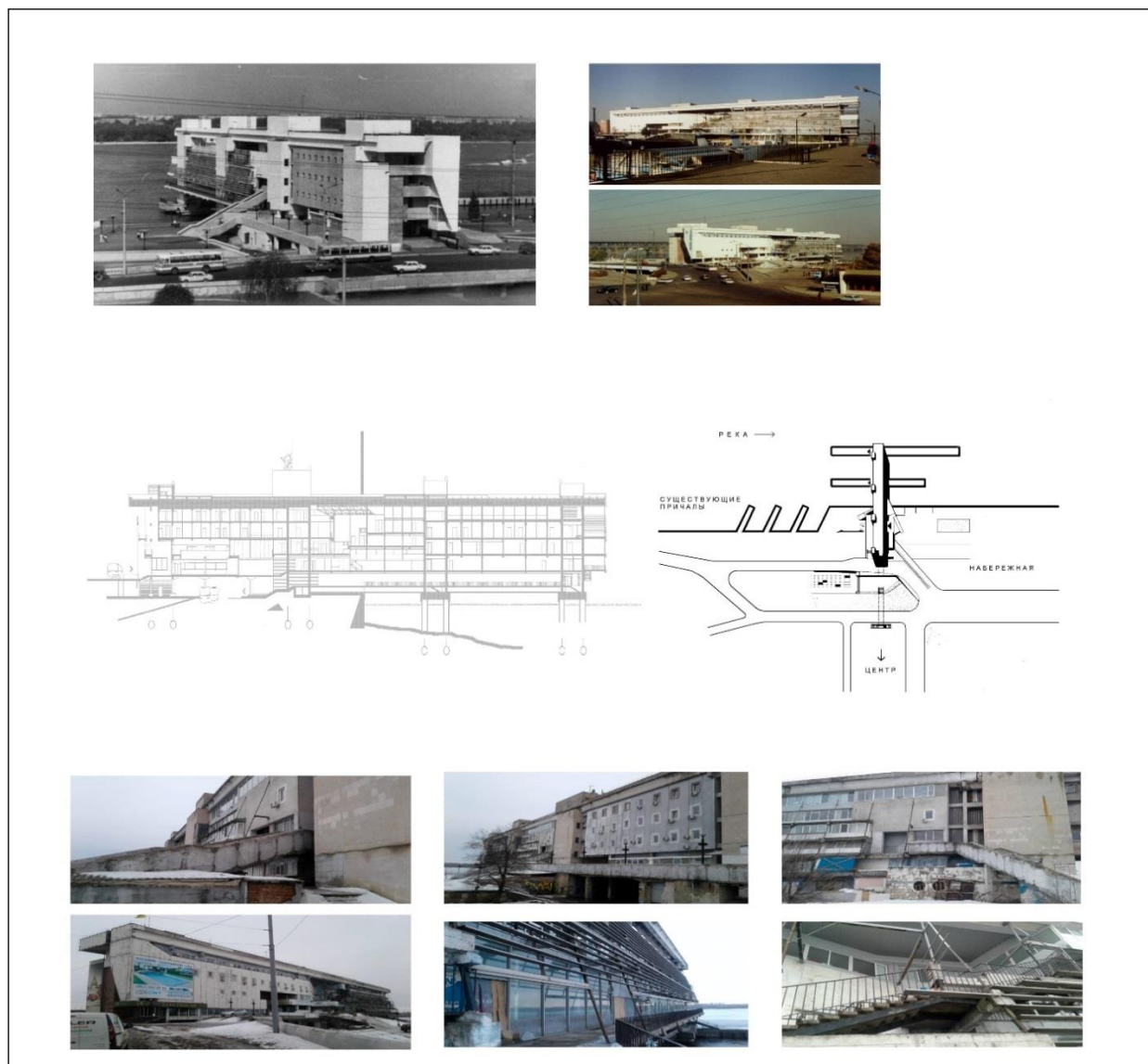

Рис. 3. Річковий порт у м. Дніпро (будівництво завершено у 1988 році) : річковий транспортний вузол розташований за адресою вул. Десантників, 1; співавтори : Т. А. Свірежева, С. Г. Сапрунова, О. В. Хничов; ЗБК; стилістика : неомодернізм

Будівля акцентує місце зустрічі міста з великою рікою, водночас вона не загороджує візуальні зв'язки з нею. Лінійна будівля річкового вокзалу поставлена перпендикулярно річці, тим самим забезпечуючи його сприйняття з простору річки та набережної, і не закриває об'ємом вид на річку з боку підходів до вокзалу від центру міста. Винесення частини будівлі на воду – результат вирішення завданой економії території та пошуку оптимальної функції.

Видатною серед індивідуальних інноваційних для міста проектів стала будівля Обласного суду (зараз Апеляційний

суд Дніпропетровської області) на перетині вулиць Харківської та Глінки, що презентує інший вектор творчого мислення майстра – демократизм та відкритість. У той час коли Західна Європа активно втілювала ідеї створення громадянського суспільства, в СРСР цю тему обговорювали невеликі групи людей. І тим більш неможливим було втілення цього напрямку суспільної думки в архітектурі.

Проект Обласного суду (рис. 4, 5) у м. Дніпропетровськ, який на початку 1980-х років було оприлюднено та обговорено, надав приклад утілення в архітектурному об'єкті принципів демократичності та відкритості.

Різнохарактерні будинки юрмляться по двох вулицях, що перетинаються під ковзним кутом, один до одного, і вони, як два крила. Будівля суду створюється за архітектурою і конструктивом підкреслено контрастно до оточення. Центральна частина будівлі вирішена порталом на всю висоту, до парапету, крупно, єдиним прийомом, що збирає обидва крила суду і сусідні з ним будівлі в єдину композицію в масштабі забудови кварталу.

Архітектура цієї споруди це перш за все шанобливе, демократичне ставлення до містобудівного контексту. Пошук не протиставлення нових форм, а їх гармонійного єднання з історичними будівлями. Використовуються принципи

побудови архітектурного ансамблю як кінцевого продукту праці архітектора.

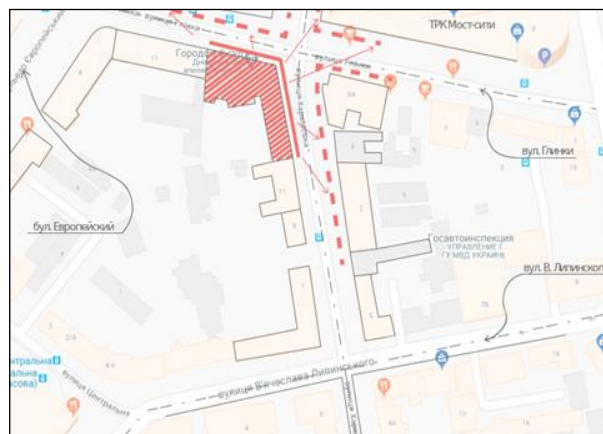

Рис. 4. Розташування Обласного суду на місцевості

Рис. 5. Обласний (нині Апеляційний) суд у м. Дніпро (будівництво завершено у 1989 році) : акцентний елемент забудови розташований за адресою вул. Харківська, 13; співавтори : Т. А. Свірежева, С. Г. Сапрунова, О. В. Хничов; ЗБК; стилістика : неомодернізм

Цікаві відкритість, суспільна толерантність екстер'єрів та інтер'єрів будівлі. Вхід оснащений великим вітражем, через який можна бачити елементи інтер'єру, і в тому числі витончену геометрію пандуса у багатосвітловому просторі, що зв'язує різні рівні поверхів.

Важливі, а для когось загрозові наслідки відвідання цієї будівлі – це не кінець життя, це лише його епізод, який можна витримати достойно. Такі можливі емоційні враження відвідувачів. Те, що громадянське суспільство пропонує для людей, які стикаються з правосуддям.

Початок творчої діяльності В. І. Весніна збігається з відходом на другий план, а подекуди і зі зникненням ідеології архітектурного модернізму як у Західній Європі, так і у всьому розвинутому світі. Там захоплюються стилістикою постмодерну, хайтеку, структуралізму, деконструктивізму – ті напрями архітектурної думки, які в нашому місті лише подекуди обговорювались, а Володимир Веснін був з ними знайомий достеменно, але не калькував їх.

Рис. 6. Розташування Центрального автовокзалу на місцевості

У кожному окремому випадку він дотримувався тих принципів формування архітектурного об'єкта, які найбільшою мірою відповідали конкретному соціальному запиту, містобудівному контексту та функціональним особливостям. Архітектурних кумирів він не мав, домінантним мотивом було відображення

демократичних засад громадянського суспільства в архітектурних формах.

Проектна пропозиція щодо нового автовокзалу у м. Дніпропетровськ (зараз: Центральний автовокзал «Дніпро») презентувалась у кресленнях та макетах (рис. 6, 7).

В ідеї проекту основний простір залу мав сприйматися як одна з площ розлук: вона покрита, тут тепло, дерева в інтер'єрі, бруківка, ліхтарні стовпи, вивіски кафе, магазинів. На жаль, слабкий дизайн не допоміг виявленню задуму.

Складна технологія великого автозалу, невелика за розмірами ділянка вимагали нетипових рішень. Стилїстика формувалась виходячи з особливостей функціональної програми й авторського задуму формування універсального простору розподілу потоків пасажирів, яке трактується як продовження просторів вулиць та площ міста.

«...Я захотів, щоб автовокзал та залізничний вокзал були розміщені поряд. Щоб зручно було переміщатися від одного до іншого. Сама форма та проект автовокзалу зумовлені технологічністю. Пасажир не блукав вокзалом в очікуванні, а спокійно сидів, а побачивши автобус, що під'їхав, одразу йшов на посадку. Особливість цього рішення – багаторівневність», – сказав В. І. Веснін в інтерв'ю [5].

Із позицій стилістичної приналежності такий підхід можна характеризувати як авторська стилістична самобутність. У будь-якому разі це не цитування і тим більше не калькування. Такі прийоми використання чужого досвіду зараз досить розповсюджені в Україні.

Володимир Іванович Веснін прожив довге та цікаве життя, залишивши значний слід у розвитку Дніпровської архітектури. Наша стаття – це початок глибоких досліджень, які, в кінцевому результаті, повинні допомогти у вирішенні проблем в архітектурі сьогодення.

Рис. 7. Центральний автовокзал «Дніпро» (будівництво завершено у 1993 році) : транспортний вузол, розташований за адресою вул. Курчатова, 10; співавтори : Т. А. Свірежева, С. Г. Сапрунова, О. В. Хничов; ЗБК; стилістика : неомодернізм

Висновки.

1. Серед найбільш значущих для міста архітектурних задумів та проектів майстерні В. І. Весніна, що мають інноваційні риси, слід виділити: міський автовокзал «Дніпро», Річковий вокзал та Обласний (нині Апеляційний) суд.

2. У творчому доробку В. І. Весніна виокремлюються такі головні напрями інноваційного пошуку:

– *ідеологічний*: спирається на принципи формування громадянського суспільства демократичної вільної держави;

– *стилістичний*: амбівертність у підходах до формування стилістичних характеристик архітектурних об'єктів;

– *містобудівний*: гармонійна взаємодія нових будівель з навколишнім архітектурним контекстом і природною основою;

– *композиційний*: кінцевий продукт архітектурно-містобудівної діяльності – архітектурний ансамбль.

3. Ілюстративний та сутнісний матеріал статті може бути використаний для доповнення відповідних лекційних курсів

теоретичних навчальних дисциплін архітектурного факультету Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Перспективи подальших досліджень: вивчення діяльності В. І. Весніна на рівні містобудівної структури міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автовокзал «Дніпро» [Електронний ресурс]. Wikimapia. URL: <http://wikimapia.org//2069320/uk/Автовокзал-«Дніпро»>, станом на 15.08.2022.
2. Архітектура Дніпра [Електронний ресурс]. Wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%85%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0_%D0%94%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%B0, станом на 15.08.2022.
3. Андрищенко Н. П., Кавун М. Э., Лопатюк Н. А. и др. Днепропетровск. Архитекторы. Под общ. ред. Н. Н. Кондель-Перминовой; редкол. : Б. Л. Ерофалов, Н. Н. Кондель-Перминова, И. Г. Пидорван и др. Киев : Издательский дом А + С, 2006. 296 с.
4. Кузикова Л. Н., Антонов С. Н. Екатеринослав – Днепропетровск. Архитектура и архитекторы : учеб. пособ. Запорожье : ПРИВОЗ ПРИНТ, 2009. 40 с.
5. Інтерв'ю архітектора Єгора Шулика з архітектором Володимиром Весніним для Архітектурного центру Відня-2012 [Електронний ресурс]. Youtu.be. 2012. URL: https://youtu.be/luVW5_ZgBVs, станом на 15.08.2022.
6. Пікуш А. Є. Особливості впливу творчої діяльності архітектора В. І. Весніна на еволюцію архітектурно-містобудівних характеристик м. Дніпро : магістерська кваліфікаційна робота ОНП «Архітектура та містобудування», керівники : к. т. н., доц. Невгомонний Г. У., ст. викл. Подолинний С. І. Дніпро, 2019.
7. Подолинний С. І., Крилас Ю. Ю. Архитектурный модернизм Леонида Супонина (Днепропетровск 1960-х – середины 1970-х гг.). *Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. 2013. № 6. С. 19–25.
8. Раннев В. Р. Интерьер : учеб. пособ. для арх. спец. вузов. Москва : Высшая школа, 1987. 232 с.
9. Челноков О. В., Сологубова С. В., Швець І. А., Гірка Д. Д. Шляхи вдосконалення навчання майбутніх архітекторів у закладі вищої освіти технічного профілю. *Вісник ПДАБА*. 2020. № 4 (267–268). С. 112–121.
10. Черкес Б. С. Національна ідентичність в архітектурі громадських центрів столичних міст в умовах ідеологічної детермінації : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. арх. наук : спец. 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури». Київ, 2006. 36 с.

REFERENCES

1. *Avtovokzal "Dnipro"* [Dnipro bus station]. Electronic resource. Wikimapia. URL: <http://wikimapia.org//2069320/uk/Автовокзал-«Дніпро»>, as of August 15, 2022 (in Ukrainian).
2. *Arkhytektura Dnipra* [Architecture of the Dnipro]. Electronic resource. Wikipedia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%85%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0_%D0%94%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%B0, as of August 15, 2022 (in Ukrainian).
3. Andriushchenko N.P., Kavun M.E., Lopatiuk N.A. and oth. *Dnepropetrovsk. Arkhytektory* [Dnipropetrovsk. Architects]. Gen. ed. by N.N. Kondel-Permynovoi; editorial board : B.L. Erofalov, N.N. Kondel-Permynova, I.H. Pydorvan and oth. Kyiv : Izdatelskyi Dom A + S, 2006, 296 p. (in Russian).
4. Kuzykova L.N. and Antonov S.N. *Ekaterinoslav – Dnepropetrovsk. Arkhytektura y arkhytektory : uchebnoe posobie* [Ekaterinoslav – Dnepropetrovsk. Architecture and architects : tutorial]. Zaporozhie : PRYVOZ PRYNT Publ., 2009, 40 p. (in Russian).
5. *Interviu arkhytektora Yehora Shulyka z arkhytektorom Volodymyrom Vesnynym dlia Arkhytekturnoho tsentra Veny-2012* [Interview of architect Yehor Shulyk with architect Volodymyr Vesnin for the Architectural Center of Vienna-2012]. Youtu.be, 2012. URL: https://youtu.be/luVW5_ZgBVs, as of August 15, 2022. (in Russian).
6. Pikush A.Ye. *Osoblyvosti vplyvu tvorchoi diialnosti arkhytektora V.I. Vesnina na ekoliutsiiu arkhytekturno-mistobudivnykh kharaktrnystryk m. Dnipro : mahisterska kvalifikatsiina robota ONP "Arkhytektura ta mistobuduvannia"* [Peculiarities of the influence of the creative activity of the architect V.I. Vesnin on the evolution of architectural and town-planning characteristics of the city of Dnipro : master's qualification work of the National Technical University "Architecture and Urban Planning"]. Supervisors : Nevhomonnyi H.U., Podolynnyi S.I. Dnipro, 2019. (in Ukrainian).
7. Podolynnyy S.I. and Krylas Yu.Yu. *Arkhytekturnyyi modernyizm Leonyda Suponyina (Dnepropetrovsk 1960-kh – seredyiny 1970-kh hh.)* [Architectural modernism of Leonid Suponin (Dnipropetrovsk 1960s – mid 1970s)]. *Visnyk Prydniprovskoi derzhavnoi akademii budivnytstva ta arkhytektury* [Bulletin of the Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture]. 2013, no. 6, pp. 19–25. (in Russian).
8. Ranniev V. R. *Interier : ucheb. posobie dlia arkh. spets. vuzov* [Interior : textbook allowance for arch. specialist. universities]. Moscow : Vyssha Shkola, 1987, 232 p. (in Russian).

9. Chelnokov O.V., Solohubova S.V., Shvets I.A. and Hirkin D.D. *Shliakhy vdoskonalennia navchannia maibutnikh arkhitektoriv u zakladi vyshchoi osvity tekhnichnoho profilu* [Inspired by the knowledge of the maybut architects at the pledge of the great education of the technical profile]. *Visnyk PDABA* [Bulletin of the Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture]. 2020, no. 4 (267–268), pp. 112–121. (in Ukrainian).

10. Cherkes B.S. *Natsionalna identychnist v arkhitekturi hromadskykh tsestriv stolychnykh mist v umovakh ideolohichnoi determinatsii : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. arkh. Nauk : spets. 18.00.01 "Teoriia arkhitektury, restavratsiia pamiatok arkhitektury"* [National identity in the architecture of public centers of capital cities in conditions of ideological determination : autoref. thesis on of science doctor's degree Arch. Sc. : spec. 18.00.01 "Theory of architecture, restoration of architectural monuments"]. Kyiv, 2006, 36 p. (in Ukrainian).

Надійшла до редакції: 23.08.2022.